

גוף מדבר ושאלת ההבדל בין המינים

מעבר מעניין שקורה בטקסטים של גרוסמן הוא המעבר משאלת היציאה אל האחר, ההתמזגות עם האחר, או בגלגולה המעניין של המאבק בין היחיד להמון, אל שאלת היחס בין המינים. החקירה שמתנהלת בטקסטים של גרוסמן בנוגע לאחר ולמפגש עם גופו זוכה באופן חוזר לקישור אל שאלת המפגש או החיבור בין גבר לאישה כשתי עמדות של הסובייקט. בעיין ערך: 'אהבה' החקירה של מומיק בנוגע לשואה ולמאורעותיה מקבילה באופן מובלע לחקירה המינית; בשתהיי לי הסכין הפנטזיה על ההתמזגות עם האחר כרוכה בערעור הדיכוטומיה גברי-נשי; בבגוף אני מבינה הפנטזיה על תקשורת מושלמת של הגוף, בין גופים (במסגרת יחסים על הציר הדמיני), מחזירה אל מקום ראשיתי של היעדר הבחנה בין המינים; המתח שחשים אהרון, גיבור ספר הדקדוק הפנימי, והרץ מהסיפור הנושא את אותו שם, קשור בזמנית למפגש שפה וגוף ולמפגש עם המיניות; גם רוג'ר, גיבור הסיפור "חמורים", עומד בסופו של דבר מול השאלה "איך להיות עם אישה?" מעבר לשאלה של אילוף הדחף במסגרת התרבות; ובנופל מחוץ לזמן הניסיון לחצות את קו הגבול בין עולם החיים לעולם המתים, השאיפה לצאת מהקיום של היש אל הקיום של ההיעדר, מתגלים כטבולים בטשטוש הקו המפריד בין גבר לאישה, כשהגבר הופך להיות נשא של היריון וזולג אל העמדה הנשית.

אם אוספים את כל אלו, נראה שהגוף המדבר הוא גוף ששאלת ההבדל בין המינים והמפגש ביניהם רשומים בו, מתחוללים בו ורוגשים בו. הגברי והנשי, כעמדות ולא כהגדרות ביולוגיות, נתונים בו כפוטנציאלים, כאפשרויות גלומות, עם השאלה איך ניתן להפגיש ביניהן. הזרות הבסיסית ביותר שבה נתקל הגוף היא הזרות של הגוף האחר, זה שאיננו כמוך, האחר הרדיקלי. במובן זה, אין צורך באחרות כמו מוכנת מאליה של נאצי מול יהודי, אלא ניתן

להתמקד באחרות בסיסית יותר של גבריות מול נשיות. הגוף מדבר את ההבדל הזה, את האחר שניצב מולך באחרותו, אך גם נתון בגופך, במקום האינטימי ביותר, כחלק ממך. ההיתקלות עם האחר שבחוץ מחזירה אותך שוב ושוב אל גופך שלך, אל ההיתקלות עם האחרות שבגוף, האחרות של הגוף.

גוף מדבר כמווח בין ניגודים, כפרדוקס

בניסיון למקם את הגוף המדבר ולהגדירו חשוב להתמקד בדיוק ברגעים או במצבים של אי-הכרעה בין הניגודים שהוזכרו: המתעלל מול הקורבן, היחיד מול הרבים, החיים (המיניות) מול המוות (הכיליון), הגברי מול הנשי. "החדר הלבן" (מתוך עיין ערד: 'אהבה'), אותו מרחב של "בין לבין", המאפשר כתיבה (פעולה) שאינה מתוך הכרעה חד-משמעית, כתיבה שפתוחה לאפשרויות השונות ושמכילה את הניגודים, הוא מיקומו ומצבו של הגוף המדבר. במהותו הגוף המדבר הוא תנועה בין ניגודים, ערעור על הדיכוטומיה, חתירה תחת ההגדרות החד-משמעיות של התרבות ושל ההסכמה החברתית, הוא ההיות בין הקווים ולצידם. כך האחרות יכולה להיות חיה בגוף, אך גם לא משתלטת עליו. ממש כמו הפרדוקס של זנון, שאותו החלנו על המתח בין היחיד להמון. הפרדוקס מכיל את שני הצדדים, של תת-המרחק (המרחק החלקי) ושל המרחק השלם גם יחד, של המרחק היחיד ושל קיבוץ שלל המרחקים החלקיים. בפרדוקס הזה יושב הגוף המדבר.

לקרוא את הגוף המדבר

הגוף המדבר, כפי שעולה מסיפוריו של גרוסמן, מובחן באופן מובהק מהגוף של המדע והביולוגיה, הן בשל האפקטים המכריעים שיש לשפה עליו והן בשל החתירה התמידית תחת האינטגרציה

למובן, ההיבטים הלא-תקשורתיים של השפה שהפרדיגמה שלהם היא מלמול של התינוק, מצע של ריבוי משמעויות, של התענגות מעצם הפקת השפה, שעל בסיסו נבנית השפה התקשורתית כקומה נוספת.⁶³⁸ הגוף המדבר, מעצם היותו מדבר מחוץ לשדה של המובן והתקשורת, חלקית לפחות, מנכיח את ה'ללשון'.

אי-אפשר לומר שהיסוד הפרטי של השפה שכלול כדיבור של הגוף הוא "שפה פרטית" במלוא מובן המילה, כפי שהדיון הפילוסופי שהוצג מדבר עליה, מכיוון שיסוד זה, מעצם מהות הגוף המדבר, נמצא בדיאלקטיקה עם היסוד הציבורי המקובל. אבל השימוש במושג גוף מדבר, כפי שלוקט בספר זה, בהחלט מוסיף נדבך מסוים לאופן ההסתכלות האפשרי על שאלת השפה הפרטית, מכיוון שנמצא שהמושג גוף מדבר מאפשר להכיל תחת קורת גג אחת את שתי האפשרויות גם יחד, זו של השפה הקולקטיבית וזו של השפה הפרטית. במילים אחרות, הגוף המדבר איננו שפה פרטית המנותקת מההמון ומהשפה הקולקטיבית שלו. הגוף המדבר הוא שפה פרטית במובן של היותו חותר תחת ההסכמה הכללית ותחת התרבות, אך תמיד ביחס לאלו, בקרבן ולא מחוצה להן. מכאן המתח בין שני הקטבים.

בחזרה אל שאלת ההבדל בין המינים הנתונה בגוף

ראינו כיצד שאלת המפגש עם האחר, כולל האופן שבו מפגש זה מתחולל בגוף עצמו, מקבלת באופן חוזר לכוש של מפגש בין המינים אצל גרוסמן. במילים אחרות, חלק מהיות הגוף גוף מדבר קשור להיותו מכיל את המתח ואת הקונפליקטואליות הכרוכים במפגש בין הגברי לנשי. כיצד ניתן להבין את הקשר בין הגוף המדבר לשאלת המפגש בין המינים? נראה כי זו שאלה שאי-אפשר

הַבְּלָה-בְּלָה של המלמול.

638. לאקאן, הסמינר ה-20: עוד, עמ' 168-169; קולט סולר, לאקאן, הלאמודע מומצא מחדש, תרגום: עלמה יצחקי, תל אביב: רסלינג, 2015, עמ' 45-50.

פרויד ערער על חלוקה דיכוטומית בהופעת הדחפים והסביר שלפחות בנוירוזה תמיד מוצאים הופעה דו-ערכית של דחפים מנוגדים ב-זמנית. בהמשך הוא העמיק לחקור בהבדל בין המינים, ודווקא בהערת שוליים (שהוסיף פרויד לטקסט ב-1915) הצביע על הבחנות מעניינות ורלוונטיות לכיוון שעולה בדיון הנוכחי:

חשוב ביותר שנבהיר לעצמנו כי המושגים "גברי" ו"נשי", שלפי דעה רווחת תוכנם נראה כה חד-משמעי, נמנים במדע על המושגים המעורפלים ביותר וניתן לנתחם לפחות בשלושה כיוונים. לעתים משתמשים בגברי ונשי במובן של אקטיביות ופסיביות, לעתים במובן ביולוגי וכן במובן סוציולוגי [...] תוצאת הסתכלות זו ביחס לאדם היא, שהן במובן הפסיכולוגי והן במובן הביולוגי לא מצויה גבריות או נשיות טהורה. אדרבה, כל פרט מגלה תערובת של מאפייני המין הביולוגיים שלו, עם תכונות ביולוגיות של המין האחר, וצירוף של אקטיביות ופסיביות, בין אם תלויות תכונות אופי נפשיות אלה בתכונות הביולוגיות, ובין אם אינן תלויות בהן.⁶⁴⁴

הגוף המדבר, כרגעים של הופעת הסובייקט ומעצם מהותו, "זורק" אל הפולימורפיות הבסיסית של הדחפים ושל המיניות, טרום החלוקות הברורות, המובהקות, של השפה ושל התרבות, הפועלות על הגוף האנושי. לפיכך, במהותו הוא נמצא חלקית מחוץ לתרבות. במסה "תרבות בלא-נחת" הסביר פרויד, כי בעולם התרבותי המודרני מקומם של חיי המין כמביאים לאושר הולך ופוחת, ולכך הוסיף טענה מעניינת: לא רק המגבלות שמשתיה התרבות הן האחראיות לסיפוק החלקי שבני האדם חווים בחייהם המיניים, אלא גם דבר מסוים בפעולה המינית עצמה.⁶⁴⁵ פרויד פיתח את הטענה האחרונה באמירה שהבחירה באובייקט ממין אחד, בצורה

644. שם, עמ' 80-81, הערת שוליים, הדגשות במקור.

645. פרויד, "תרבות בלא-נחת", עמ' 151.

מינית גניטלית של התענגות, כמוה כוויתור על ממד אחר ראשוני של ההתענגות המינית.⁶⁴⁶ כלומר, ההבחנה הדיכוטומית בין גבר לאישה היא מסדר שני, היא איננה טבעית, ובמונחים מרקסיסטיים היא מבנה-על, כפי שמתייחסת סולר לגוף בפסיכואנליזה.⁶⁴⁷ אם כן, אי-הנחת בתרבות היא מבנית, היא אינה משהו שניתן לכסות עליו או לפתור אותו בתנאים חברתיים, כלכליים, מדיניים, כאלה או אחרים. אי-הנחת נתונה בגוף, ברמה של הדחף, ובהקשר של ההבדל בין המינים. מהותה נמצאת במפגש בין הגוף האנושי לתרבות. מכאן ניתן להתחיל להבין מדוע הגוף שמדבר את המתח בין המינים, שברגעים מסוימים מחזיר אל הדרו-מיניות הראשית, הוא גוף שאינו חופף את התרבות ואת כלליה ואף מערער עליהם. בספר *What Lacan Said About Women* של סולר מחוזק הקשר, שמתחיל להסתמן כאן, בין המתח בין המינים וההתמקמות של הסובייקט ביחס לתרבות ולחברה. התייחסותה לרעיון הנישואים, למיסוד הקשר הזוגי, לפי הפסיכואנליזה, נקשרת עם האפוריזם המפורסם של לאקאן "אין יחס מיני":

אין זה מקרי שהפסיכואנליזה באה, עם לאקאן, להראות את ה"אין יחס מיני" כחור שממוקם בלב כל מה שארוג מהקשר החברתי, באותו הרגע שבו התרבות המודרנית הביאה את האינדיבידואליזם לשיאו. ברוזמניות זו כשלעצמה מצביעה על משהו ממשי. היא מראה שהזוג המסורתי - זה שאוחד לכל החיים באמצעות הנישואים, ושמצא את עצמו רשום בלא-מודע, כפי שאומר לאקאן, בצורת שניים שיצאו למסע יחדיו, למסע החיים - שהזוג המסורתי הזה, אפוא, הולחם יחד על-ידי משהו אחר זולת קשרי האהבה לברם [...]

אהבה עושה זוג, ללא ספק, אולם איזו אהבה? האם היא זו,

646. שם, עמ' 151, הערת שוליים שנייה.

647. Soler, "The Body in the Teaching of Jacques Lacan", pp. 7-8.

שכפיצוי על היעדר היחס המיני ממונה על הקירוב בין המינים?
ה"אין-יחס של הזוג" אכן מעלה את השאלה מה יכול לקשור
ביחד לכל החיים, כמו שאומרים, את שני הגופים שמין אינו
מצליח לעשותם פרטנרים.⁶⁴⁸

בדבריה של סולר על לאקאן ועל תפיסתו רואים את האריגה של
אי-האפשרות למפגש תואם וחלק בין המינים ("אין יחס מיני")
עם ההתכנסות אל האינדיבידואליזם (הקשורה ל"חור בקשר
החברתי") ועם הגוף, למעשה עם המפגש בין הגופים ועם הצורך
להסדיר מפגש זה באמצעות אהבה מסוימת מאוד, אהבה שמצליחה
כאילו לפצות על אותו חור בסיסי בקשר. אפשר לומר, כי הגוף,
עם הקונפליקטואליות הבסיסית הנתונה בו, אינו נמצא בהלימה
עם הדרישה התרבותית להתחבר, להשתלב, להיות חלק מההמון;
והפרדיגמה הבסיסית ביותר של חיבור זה, ואולי גם זו שההסדרה
שלה כבר איננה מובנת מאליה בעולמנו הפוסט-מודרני, היא זו של
החיבור הזוגי ושל הנישואים.

כפי שעולה מהגדרתה של סולר, יש קשר ישיר בין שאלת ההבדל
בין המינים והמפגש ביניהם ובין הקשר החברתי. במילים אחרות,
זוג הוא היחידה הבסיסית ביותר של קשר חברתי, והמפגש עם
האחרות ברמה המצומצמת ביותר הוא היתקלות באחרות מבחינת
העמדה המינית (וכאן יש לזכור שמדובר על עמדה ולא על הסממנים
הביולוגיים). מה שלאקאן הצביע עליו במשפט "אין יחס מיני"
הוא העובדה שביחסים בין גבר לאישה אין נוסחה שמסדירה את
העניינים. יש חוסר התאמה ואי-הלימה בסיסיים ומבניים במפגש
בין גבר לאישה, ולפי סולר חוסר התאמה ואי-הלימה אלו מופיעים
כ"חור" בסיסי במארג החברתי, מעין פער קבוע בין הסובייקט לאחר.

Colette Soler, *Ce que Lacan disait des femmes: Étude de psychanalyse*, .648
Paris: Editions du Champ lacanien, 2003, pp. 182-183, emphasis added;
תרגום מצרפתית: הדר פורת.

ההבדל בין המינים כגשר בין גוף מדבר לשפה פרטית

רעיונות אלו הם רק התחלה של תשובה למה שנחשף במפתיע במסגרת הנוכחית, דהיינו הקשר בין הגוף המדבר ובין ההבדל בין המינים או ה"אין יחס מיני". עבודות נוספות על הגוף המדבר יוכלו להרחיב נקודה זו. עם זאת, מה שהתגלה כאן יכול לשמש גם כהתחלה של קישור וכריכה בין שני הנתיבים המרכזיים שבהם הלך מחקר זה: הגוף המדבר והשפה הפרטית. נדגים זאת באמצעות מספר נקודות.

מתוך דבריו של ויטגנשטיין, העומדים במרכז הדיון בשפה פרטית, ניתן לראות את הופעתו הדואלית של הגוף כְּמה שמחבר לחוץ (בכך שיש לו מופעים חיצוניים), אך ב־זמנית כְּמה שמפריד מהחוץ, בהיותו החוצץ הבסיסי ביותר בין היחיד לאחר. בדיוק ממקום זה יצא ויטגנשטיין אל הדיון בנוגע לשפה פרטית, הדיבור על תחושות ורגשות, אובייקטים שהקיום הממשי שלהם הוא בעייתי בשל היותו פרטי מיסודו. זאת ועוד, ויטגנשטיין הציג את שאלת השפה הפרטית ככרוכה בעיית התודעות האחרות (other minds) בפילוסופיה, כלומר, בעיית אי־הנגישות לתודעה של האחר באשר הוא. כאן אי־הנגישות קשורה לתפיסה ולתודעה. מה שהופיע דרך הגוף המדבר מביא את אי־הנגישות בין היחיד לאחר מנקודת מבט נוספת של ההבדל בין המינים. אולם מה שמעניין במיוחד היא ההבנה ש"אי־הנגישות" הזו, ההיתקלות באחרות שאיננה בת־כיבוש, מתבטאת במתח המתחולל בגוף עצמו, בדיבור של הגוף. מדובר במעין הפנמה (אינטרוייקציה) של הפער בין הסובייקט לאחר אל תוך הגוף, אל תוך המרחב של היחיד, כך שהגוף מדבר את הדרמה המתחוללת יום־יום מחוצה לו, או מהכיוון ההפוך, הדרמה שבגוף היא הפרדיגמה של הדרמה החיצונית בין המינים, ובמובן הרחב יותר, בין היחיד לאחר, בין היחיד להמון.

